

XX ПЕРІОДИЧНА ВИСТАВКА ТОВАРИСТВА ПІВДЕННОРОСІЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ 1910 РОКУ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ

Ірина Боса

У статті на основі епістолярної спадщини, критики та публікацій у тогочасній пресі висвітлено організацію та проведення у Єлисаветграді 1910 року XX періодичної виставки Товариства південноросійських художників.

Ключові слова: Товариство південноросійських художників, XX періодична виставка, Єлисаветград.

In the article on the basis of epistolary inheritance, criticism and chronicle of events in a periodicals organization and holding of the XXth Periodical exhibition of the Society of south-russian artists in Yelysavetgrad in 1910 are examined.

Keywords: the Society of south-russian artists, the XX th Periodical exhibition, Yelysavetgrad.

Виняткову роль у популяризації образотворчого мистецтва серед широких верств суспільства Російської імперії наприкінці XIX – на початку XX ст. відіграло Товариство пересувних художніх виставок. Завдяки йому витвори мистецтва стали досяжними не тільки для мешканців великих міст, а й провінції. Тож і створене в Одесі Товариство південноросійських художників (далі – ТПРХ), наслідуючи досвід останніх, теж влаштувало пересувні експозиції.

Товариство прагнуло сприяти розвитку вітчизняного мистецтва, поширенню в суспільстві розуміння та любові у ставленні до нього, налагодженню безпосередніх зв'язків між художниками та їхніми шанувальниками. За роки своєї діяльності – від початку 1890 до 1922 року – Товариство організувало понад сотню виставок (річні, пересувні, благодійні та ін.). Серед майстрів, які брали участь у виставках і культурних акціях ТПРХ, було чимало вихідців з Єлисаветграда. Так, членами Товариства були: Петро Ганський, Микола Околович, Іван Похитонов, а експонентами: Віра Акимович, Самійло Дудін, Амвросій Ждаха, Дмитро Кюльц, Амшей Нюренберг, Ісак Грінштейн¹.

Ідея влаштувати виставку ТПРХ в Єлисаветграді виникла задовго до її реалізації. Спочатку члени Товариства планували відправити сюди II періодичну виставку, яка була організована 1891 року. Її спрямували по південному маршруту, проте Єлисаветград оминули, оскільки в місті на той час перебувала експозиція Товариства

пересувних художніх виставок². Цю ідею втілили в життя лише в 1910 році, коли після показу в Кишиневі XX виставку продемонстрували в місті 7–28 березня. Згодом її відправили до Катеринослава.

Клопітною була справа організації виставки. Про це свідчать листування членів Товариства з чиновниками та громадськими діячами Єлисаветграда щодо виділення та облаштування приміщення для експонування. Протягом тривалого часу проведення виставки було під загрозою. Листи яскраво передають цю напружену ситуацію.

Так, О. Стіліануді в листі від 13 лютого 1910 року повідомляв одному з організаторів В. Коханському про необхідність продовження виставки в Кишиневі через відмову надати для неї приміщення Громадського зібрання в Єлисаветграді. Тож постало питання пошуку іншого залу – можливо Дворянського клубу³. К. Костанді звернувся до очільника дворянства С. Варун-Секрета з проханням надати згадане приміщення для експонування картин, мотивуючи тим, що Товариство має просвітницьку мету: «...Товариство наше існує 20 років в Одесі і в даний час розширило свою діяльність, влаштовуючи мистецькі виставки в провінції. ...Переслідуючи освітні цілі, Товариство організовує на своїх виставках паралельно лекції з питань мистецтва, але оскільки витрати по переїзду і устаткуванню виставки обходяться занадто дорого, то переконливо просимо Вас посприяти влаштуванню нашої виставки наданням приміщення...»⁴.

Предводителя на той час не було в місті, тож наступного дня К. Костанді звернувся з проханням допомогти знайти необхідне приміщення до місцевої художниці й організаторки благодійних виставок Ольги Дикової. У листі до неї він писав: «...Вельмишановна Пані, як до особи, якій дорогі завдання мистецтва, з покірним проханням посприяти нам перед Членами Правління наданням приміщення Дворянського зібрання перед Великим постом, для вищезазначеної мети...»⁵.

Цього ж дня К. Костанді за порадою єлисаветградця А. Шполянського – співробітника «Одеських новин», надіслав листа до одного з активістів Громадських зборів Я. Мета – з проханням посприяти в наданні приміщення: «Якщо неможливо надати безоплатно приміщення, то ми просили б запропонувати частину збору, у розмірі 10%. ...Сподіваючись, що цілі Громадського зібрання збігаються з культурно-просвітницькими завданнями нашого Товариства, розраховуємо отримати позитивну відповідь»⁶. Але відповіді на свій лист К. Костанді не отримав. Водночас О. Стіліануді звернувся телеграмою до директора Комерційного училища В. Харцієва з нагальним проханням: «виклопотати Дворянське на початку Посту»⁷.

За кілька днів О. Стіліануді повідомив розпорядника виставки Я. Борченка, що отримав лист-відповідь від Ольги Дикової, в якому вона засвідчила згоду голови Дворянських зборів С. Варун-Секрета на використання цього приміщення для виставки ТПРХ з приміткою – «Його можна буде отримати, якщо не зовсім задарма, то за найнижчу плату»⁸.

Виходячи з цього, О. Стіліануді надіслав телеграму Я. Борченку з проханням везти виставку до Єлисаветграда⁹. Однак через кілька днів він у розпачі повідомив Я. Борченка, що з Єлисаветградом уладнати всі справи не вдалося. Натомість отримав відповідь на свій запит від повіреного І. Реута, який запропонував безоплатно зал у Полтаві. Тож О. Стіліануді радив якнайшвидше надіслати картини з Кишинева до Єлисаветграда, оскільки дорога йде саме через це місто: «Може Ви особисто влаштуєте приміщення в Єлисаветграді, тому що це місто краще Кременчука і Полтави... у Єлисаветграді зверніться до В. Харцієва...». А в разі не-

вдалого завершення справи радив їхати до Кременчука, наголошуючи, що виставку потрібно в кожному разі відкрити 1 березня незалежно від міста¹⁰.

3 березня О. Стіліануді надсилав В. Коренєву листа про те, що приміщення Дворянського зібрання у Єлисаветграді вдалося винайняти за 100 руб. на 4 тижні. Хоч із запізненням, проте виставку все ж організували¹¹.

Редактор єлисаветградської газети «Голос Юга» Д. Горшков, який любив мистецтво і розумівся на ньому, до того ж мав найбільшу в місті колекцію картин, стежив, аби його газета відображала всі культурні й мистецькі події. Тож до прибуття в Єлисаветград ХХ виставки ТПРХ для підтримання інтересу міщан писали про все, що було пов'язане з організацією виставки. А міська Контрольна комісія у процесі підготовки навіть розглянула пропозицію прокласти трамвайну гілку до приміщення, де відбуватиметься виставка¹².

Таким чином, після місячних клопотань організаторів питання оренди приміщення за сприяння п. Варун і секретаря п. Вікторова для виставки вирішилося позитивно, про що і повідомили в пресі. Також зазначали, що на виставці експонуватимуть близько 200 картин і кілька скульптурних творів, а для глядачів заплановано курс лекцій з мистецтва¹³.

Жителі міста щодня дізнавалися про найменші подробиці підготовки виставки. Так, 4 березня преса повідомила про приїзд з Одеси розпорядника виставки Я. Борченка, який зайнявся облаштуванням залу¹⁴. 5 березня в газеті «Голос Юга» один з кореспондентів подав яскраву картинку з місця подій: «У великому просторому залі Дворянського будинку з вікнами, що виходять на південь – сонячно. Біля стіни праворуч стоїть дерев'яний каркас, який ще треба обвішати картинами. Зліва на підлозі пораяється робітник, який устанавлює частину каркаса. Посеред зали стоять нерозпаковані ящики з картинами. Біля стін на вікнах і на підлозі стоять і лежать картини, етюди, портрети. Біля стіни у глибині залу притулився етюд, а перед ним стоїть рама, що розбилася в дорозі. «Багато картин буде на виставці?» –

Питаю п. Борченка. «У нас є картини які ще не увійшли до каталогу. У газеті неточно повідомили, їх до 200. У нас їх більше...»¹⁵.

У перший день відкриття виставки – 7 березня – її відвідало багато людей, чому сприяла чудова сонячна погода. Кореспондент «Голосу Юга» висловився щодо виняткової ролі виставки в культурному житті міста, яке, на його думку, на той час перебувало в занепаді. Оскільки публіка, відколи в Єлисаветград перестали їздити «передвижники», була фактично позбавлена можливості стежити за розвитком мистецтва, виставка ТПРХ викликала особливий інтерес. Адже подані на ній картини давали уявлення про нові течії в живопису: «творчість південноросійських щасливо уникає крайнощів модернізму і дотримується найбільш правильного середнього шляху».

Далі кореспондент закликав жителів міста відвідати виставку: «Бажаючи успіху нашим гостям – художникам, дозволимо собі висловити надію, що наша публіка витримає хоча б поблажливий іспит на культурність і дасть таке число відвідувачів, при якому будуть можливі і наступні приїзди виставки. Було б дуже сумно, якщо і ці художники покинуть Єлисаветград, як це зробили передвижники»

13 березня у часописі «Голос Юга» зазначено, що виставку активно відвідують: «Бувають на виставці учні, і поодиночі і групами, оглядають картини під керівництвом викладачів»¹⁶.

Однак 18 березня у статті «На виставці картин» анонімний дописувач відзначив, що виставка не вразила кількістю експонатів та іменами першокласних художників. Хоча на ній були представлені різні жанри живопису: портрети, пейзажі, був графічний відділ, стилізовані малюнки, ескізи декоративних панно та скульптура – автор статті наголосив на тому, що з кожним роком на виставках Товариства дедалі більше переважає пейзаж: «Навіть такий типовий жанрист, як Костанді, і той перейшов на пейзаж». Далі автор під впливом власних вражень подав огляд експозиції. Про твори В. Крихацького «Шосе» та «Стара каплиця» було сказано так: «Перша річ в теплих тонах, дуже м'яко і з любов'ю написана, вся картина світиться

і виконана з великим смаком; друга картина – з ліричним настроєм у сіруватих, але не холодних, тонах. У ній художник показав себе гарним живописцем»¹⁷.

Кореспондент відзначив П. Волокидіна в етюдах річки Синюхи, Г. Горєлова та І. Бродського, який на той час шукав нові шляхи в мистецтві: «Його витончені гілочки, що закривають верхні частини картин і дають їм перший план, вміло і зі смаком розподілені в картинах, своєю ажурністю вони милують око і роблять картини живими». Проте було зазначено, що подібні мотиви в художника часто повторювалися, а гарні й невеликі малюнки пейзажів уставлені в дуже грубі та брудні рами, що не гармоніювали з витонченими роботами. У статті також висловлено жаль з приводу того, що на виставці не були подані картини члена ТПРХ К. Богаєвського.

Закінчуючи огляд творів пейзажистів, дописувач звертає увагу на акварелі В. Калініна, які «виконані жваво, красиво і колоритно». Жанровий і портретний відділ на виставці, на думку оглядача, був менш цікавим. З картин було відзначено «Billeit doux»: «Ця інтимна річ виконана з великою любов'ю, у приємних рожевих тонах, з добре зображеною лівою рукою».

Наприкінці рецензії автор дав загальну оцінку виставці ТПРХ, відзначивши, що: «Загалом виставка справляє приємне враження і повинна мати успіх у публіки»¹⁸.

19 березня в газеті було опубліковано статтю, присвячену ювілею директора Одеського художнього училища академіка Олександра Попова, учителя багатьох художників, представлених на ХХ виставці. До експозиції подано п'ять його картин: «Ставок», «Ранок над ставком», «Вечірній етюд», «Місячна ніч» та «Річка в лісі», одну з яких було продано¹⁹.

21 березня 1910 року один з авторів газети «Голос Юга» Р. Пекаторос помістив у ній аналітичний нарис, подавши в ньому оцінку творчості художників, роботи яких були представлені на виставці. Журналіст підкреслив унікальність південноросійських митців: «Наші південноросійські художники є Товариством надзвичайно цікавим. Живучи в провінції, вони абсолютно уникли провінціалізму і йдуть у шерезі кращих сво-

їх представників – з хорошими столичними художниками, відрізняючись від них хіба що більш південним темпераментом і південними мотивами, а сучасні художники, на моє глибоке переконання, не відстають від своїх західних художників, і в них менше манірності ніж у тих і, можливо, є більше ширості. Повторюю, їх знають мало, мало тому, що ми живемо в Росії поза широким життям, яке висуває на висоту все талановите і створює йому славу. В цьому винна і наша закостенілість та байдужість»²⁰.

На шпальтах газет зазначали, що ці художники не відкидали здобутків передвижників, а навпаки, продовжували їх розвивати. Шляхетний «незгораючий передвижник» Киріак Костанді взяв від передвижництва все, що було в ньому живого, і це додало нової привабливості його картинам. Це відчували як глядачі, так і журналісти: «Він є досить сильним імпресіоністом... Він пише все сонячне, сильне, тепле, мелодійне. Все у нього виходить молододібно. Найцікавіша на виставці "Синя хмара". У ній видно великого художника. Здається мені, що вона написана циклопічними брилами і що голова художника йде в саме небо. Сюжет простий: дерева, трава, веранда і синя хмара. Але яке сильне дихання у цієї хмари! Його дерева живуть красивим великим життям і розуміють небо. Раніше Костанді писав інакше, що можна бачити в його картині "Сімейна ідилія", яка була давно написана ним у стилі вже вимираючих передвижників, яким властиво блякнути від самої незначної прохолоди. Але пейзаж гарний, у ньому є настрої материнства. Сильний по кольору, свіжий і яскравий. Його вечірній етюд "Вечір" написаний жваво, колоритно і з темпераментом. Сповнені настрою "Негода" та "Із пташиного польоту", які показують нам, що художник цілком на боці нових напрямів»²¹.

Кореспонденти газет схвально відгукувалися про колишнього елісаветградця Петра Ганського, називаючи його земляком. Адже свій творчий шлях художник розпочинав саме в цьому місті, навчаючись у Вечірніх рисувальних класах в академіка портретного живопису П. Крестоносцева.

У творчості П. Ганського виразно відчувався вплив живописців Парижа, де він переважно мешкав. На виставці художник експонував низку різнопланових творів: «Ранковий чай», «За читанням», «У кафе», «Пейзаж», «Вранці», «Купальниці» та «Етюд»²². Про його етюд «Plein-air» сказано так: «...на передньому плані голова дівчини, а задній план залитий сонцем. Незважаючи на те, що все обличчя дівчини в тіні, ви ним милуєтеся, і якась душевна чистота і ніжність відображена на ньому, деталі обличчя рефлексують і в сенсі колориту написані дуже добре, у прозорих тонах»²³.

Про одного з найсерйозніших та найцікавіших жанристів Товариства П. Нілуса, ранні твори якого були близькі до передвижників, писали, що увагу глядачів привернули такі його картини, як «Біля хворої дитини» та «У місячному світлі», на яких зображено життя звичайних людей. Проте один із дописувачів газети «Голос Юга» зауважив, що композиція «Сад поетів» написана з темпераментом і є одним із кращих його творів. Інші експоновані художником твори, зокрема «Біля моря», «Портрет Г. Б.» були не такими вдалимими через «сухість письма», яка була притаманна й іншим творам митця того часу²⁴.

Вирізнялися в експозиції роботи Г. Головкова і Т. Дворнікова, які регулярно брали участь і у виставках передвижників.

Про Г. Головкова, який помер незадовго до виставки, восени 1909 року писали, що він володів даром знаходити глибоку красу не в показній пишноті пейзажу «багатої» природи, а в найбуденніших речах, які більшість людей не помічали. Він створював свої «зими», «осені» та «весни», наповнюючи їх життям та особливим настроєм: «...у його сірому колориті відчувається дивовижна гармонійність, а яскравий осінній сонячний день [з виставки у Єлисаветграді. – І. Б.], попри простоту сюжету (дерево, яке відкидає тіні на білу стіну) потрактований дуже сильно і справляє неабияке враження своїми переливами світла і напівпрозорими тінями...»²⁵.

Проте деякі відвідувачі відзначали, що Г. Головков на цій виставці не надто цікавий і не справляє враження цілісності. А його роботи безпричинно розмашисті і позбавлені

ні «душі» («Осінь», «Вечоріє біля берега», «Весняний струмок»). «Сонячний день» – маса чорного листя, землі, терпкого неба, хоча в ній живе велика сила, яка перемагає відразу; «Останній сніг» – майже гарна книга, де є зовсім непогані розділи, але чорнильно-зелений сніг псує всю картину. При цьому кореспондент відзначив: «Шкода, що немає тут його улюблених річок серед степів біля чорніючих лісів»²⁶.

Ще більше настрою, ліричного відчуття природи, суб'єктивного переживання, порівняно з картинами Г. Головкова, було в роботах Т. Дворнікова: «Тит Дворніков – схожий з Головковим у володінні даром бачити в найбуденніших речах природну красу, і, можливо, дещо й поступається йому в силі, але витонченіше відчуває і передає ніжну гармонію фарб. Дворніков – тихий, меланхолійний і витончений поет. Він закоханий у парки зі ставками, в яких лебеді плавають серед сонячних плям на воді, та у вечірнє сонце у вікнах старовинних садів і в осінні сади. Прекрасна його «Осінь». Кожен шматочок полотна – шматок душі в сутінках. Він на своїх картинах збирає все, що можна знайти в душі, коли сонце і день вмирають, – і розповідає їм чудові легенди про якісь заснулі ставки, де відображаються золоті верхівки нудьгуючих дерев. А в тінях від дерев, що падають на ставок, живуть чарівні розповіді про дитинство в цих картинах («Осінь», «Ставок», «У човні») – у нього приємний, соковитий і здоровий живопис»²⁷.

Яскраво-колеритним живописом та особливою манерою виконання вирізнявся на виставці Василь Кандинський. Цікаву оцінку його творчості дали дописувачі газети «Голос Юга»: «Він – художник брехні найціннішої в житті – тобто вигадки. У нього свій світ фарб, свої казки, свої сни, якими він ділиться, не інакше після того, як сам пересититься ними».

На виставці експонувалися такі твори: «Весна», «Російське село», «Арабські вершники», «Дитячий сад», «Озеро».

Олександр Стіліануді представив на виставці сімнадцять творів, переважно пастелей з тенденцією до схематичності та декоративності. Серед них – «Осінь елегія»,

«Місячне світло», «Сутінки». Проте він не завжди був зрозумілий глядачам, а деколи отримував і негативні відгуки від них.

Юлій Бершадський експонував два десятки робіт, серед яких, на думку преси, було мало вдалих, «у багатьох картинах проглядалося якесь учнівське малярство і відсутність художнього смаку». Оглядач назвав його «нудним художником, картини якого не дають можливості ні відпочити, ні помріяти». Ще більш категоричними були відгуки про картини Катерини Іваницької («Груші», «Копиця», «Козачка», «Дош», серія «Полтавські селяни»), про яку написали, що «...вона не вміє ні малювати, ні писати»²⁸.

Бориса Егіза було відзначено як майстра зображення жіночих фігур, котрі він зазвичай трактував реалістично і в гармонійних тонах. На виставці було подано його роботи «Портрет В. І. Ш», «Портрет Е. К. У» та ін. Водночас автори публікацій зовсім оминули увагою таких художників, як В. Заузе, В. Нааке, К. Петрококіно, В. Куровського, О. Попова²⁹.

Дуже поетичним і навіть філософським був відгук про гостей-живописців під назвою «Свято». Автор статті, сприймаючи виставку художників південної школи як справжнє весняне свято кольору, співзвучне Великодню, назвав їхні мистецькі одкровення специфічною духовною проповіддю, що була набагато ціннішою, ніж звичні словесні проповіді-лекції. Чистота і краса душі живописців, на думку кореспондента, полягали в тому, що «вони творили заради самої краси, зображуючи гаряче південне сонце, безкраї степи, річки і дику природу в її одвічному стані»³⁰.

У нарисі «Свято» відобразилася небайдужа реакція відвідувачів на виставку і специфіка мистецького діалогу між творцем образів і глядачем. «Витвори цих художників не передбачали жодних повчань для тіла чи духу, це було абсолютне представлення суб'єктивних форм, у яких втілювалося безпосереднє сприйняття світу. Вони писали троянду виключно як троянду. А що може бути досконалішим і ближчим до краси?»³¹.

Роботи членів Товариства були занадто близькими до того мистецтва, яке живе

тільки фарбами, лініями і піснями, «а тому їх художня проповідь не схожа на словесні проповіді. Їхня проповідь – це гімн. Це крики язичників, що живуть вогнем землі і чарують дикістю. Це і не напрямок, бо до форм мистецтво завжди приходиться лише для того, щоб надихатися повними грудьми. І з цих форм мистецтво бере найцінніші і дорогі вина, найтонші нитки свого життя. Ось чому їх свято (виставка) близьке до теперішнього весняного свята з квітами і запахами, від яких душа не втомлюється»³².

Чи не найцікавішою публікацією під час експонування виставки був допис від 23 березня «Діти на виставці картин» анонімного автора, який підписався «К-ий» (імовірно, це був відомий у місті художник-педагог Ф. Козачинський). Оглядач, зачарований тим, як учні висловлюють свої почуття, негайно діляться враженнями, наводить у статті власні спостереження за реакцією дітей на роботи в експозиції, підкреслюючи, що їхнє сприйняття картин було іншим, ніж у дорослих, адже вони дають оцінку побаченому, насамперед за все спираючись на попередній досвід.

«У нас краща веранда! – заявляє хлопчик своїм товаришам, зупинившись біля картини, на якій зображено веранду».

Побачивши синє небо, хмару та зелень на картині К. Костанді «Синя хмара», діти поспішають висловити власну думку. «Один тоном дорослого звертається до товаришів:

– Гарно!

– Такого неба не буває!

– А хмара-ж синя, синя! – захоплюється інший»³³.

Далі увагу дітей привертає етюд «У човні» Т. Дворнікова. Роздивляючись її, один із хлопчаків хизується перед товаришами:

– Човник. Який гарний!

– Я вже катався на човні в цьому році.

– Де?³⁴

Діти підходять до картини «Біля хворої дитини» П. Нілуса. На ній вони бачать матір зі свічкою в руці, яка нахилилася до голівки хворої дитини і дивиться на неї. «Дитина зовсім не хвора!»³⁵ – висловлює думку один з дітей.

Сонячна картина Г. Головкова «Осінній день» в одного гімназиста викликає таке

захоплення, що він одразу ж звертається до розпорядника Я. Борченка з питанням про її вартість: «Скільки коштує ось ця велика картина?

– Тисяча рублів!

– Хороша картина! – говорить хлопець, і по його обличчю видно, що ціна відповідає тому враженню, яке справила на нього картина. І те, й інше в його уяві незмірно великі»³⁶.

На виставці також експонувалися роботи скульптора Б. Едуардса – бюсти «Шурка» і «Пастер» та «Барельєф»³⁷. Портрет «Шурки» – хлопчика з хитрими, усміхненими очима, викликає неабияке пошвавлення і сміх у дітей. «Мармуру торкаються руками, ляскають по щоках, прозорих, наче живих. “Шурку” навіть цілують. А він стоїть на своєму маленькому п’єдесталі й хитро посміхається. Для дітей виставка – свято. К-ий»³⁸.

До речі, Б. Едуардс – автор надгробного пам’ятника відомому славісту В. Григоровичу, встановленого в Єлисаветграді 1892 року.

За три дні до закриття виставки преса повідомила про новацію, запроваджену на ній, – експозиція почала освітлюватися електрикою. Тож роботу виставки подовжили з 18-ої до 22-ої години, аби її змогли відвідати ті, хто працює допізна. Один із вдячних відвідувачів охоче поділився своїми враженнями у газеті «Голос Юга». Він зазначив, що освітлення забезпечило гарний настрій усім поціновувачам мистецтва: «Ми мали можливість оглядати виставку під час штучного освітлення електрикою. При цьому освітленні враження виходить дуже вигідне для виставки»³⁹.

Загалом ХХ виставку відвідало понад 1000 осіб. За даними преси, рівень відвідуваності зростав у вихідні дні. Плата за вхід становила для дорослих 35 коп., для окремих учнів – 20 коп., а для групи – по 10 коп. з кожної особи. Організатори давали можливість і безкоштовно відвідати виставку, про що свідчить видрукувана в газеті подяка Товариству за такий дозвіл місцевого товариства «Артіль»⁴⁰.

28 березня 1910 року – в останній день перебування виставки в Єлисаветграді – кореспондент підбив підсумки її проведен-

ня і висловив думку, що матеріальний успіх виставки таки не викликає оптимізму в її організаторів.

Однак ТПРХ розглядало експозицію не тільки з погляду її матеріальної успішності, а розпорядник виставки Я. Борченко зауважив, що вона була влаштована з метою служіння суспільству та мистецтву. При цьому «організатори виставки не переслідували наживи на цій справі, і всі їхні бажання зводяться лише до покриття витрат для переїзду виставки далі»⁴¹.

Єлисаветградська виставка ТПРХ стала вагомим внеском у розвиток художнього життя міста наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Попри всі труднощі, з якими зіткнулися організатори, виставка, безумовно, пробудила значний інтерес до мистецтва в місцевої публіки. На виставці були представлені всі жанри живопису, а експоновані картини дозволяли скласти уявлення про новітні течії у мистецтві. До того ж виставка спричинилася до публікації на шпальтах газет критичних думок місцевих авторів та анонімних відвідувачів. Відгуки в пресі засвідчили, що єлисаветградська громадськість мала досить розвинені мистецькі смаки, адже тут не одне десятиліття працювали Рисувальні класи під керівництвом відомих художників-педагогів П. Крестоносцева та Ф. Козачинського (серед учасників виставки також були їхні колишні випускники). Окрім того, у місті й раніше відбувалися виставки передвижників.

Нечисленні меценати також намагалися підтримувати художників, зокрема, купуючи їхні картини. Найвідомішим серед них був Дмитро Горшков – редактор газети «Голос Юга», у якій детально висвітлювалися всі етапи організації та проведення ХХ виставки ТПРХ, друкувалися коментарі оглядачів та враження глядачів.

Попри те що виставка не виправдала матеріальних сподівань її організаторів, вона стала помітним явищем у культурному житті Єлисаветграда і сприяла розвитку художніх смаків жителів провінційного містечка, які мали змогу безпосередньо познайомитися зі справжнім мистецтвом та отримати яскраві враження від його споглядання.

¹ НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 60, спр. 54, арк. 374.

² Афанасьев В. Товарищество южнорусских художников: Биобиблиогр. справочник: в 2-х ч. / сост.: В. А. Афанасьев, О. М. Барковская; Одес. Гос. Науч. Б-ка им. М. Горького. – О. : Друк, 2000. – С. 18.

³ Лист О. Стіліануді до В. Коханського в Кишинів стосовно влаштування виставки ТПРХ в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАНУ. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 16.

⁴ Лист К. Костанді до Голови дворянства в Єлисаветграді відносно влаштування виставки ТПРХ в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 2.

⁵ Лист К. Костанді до О. Дикової стосовно приміщення для проведення виставки ТПРХ в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 8.

⁶ Лист К. К. Костанді до Я. А. Мета відносно приміщення для проведення виставки ТПРХ в Єлисаветграді. // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 9.

⁷ Телеграми О. Стіліануді стосовно приміщення для виставки в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 3, 4.

⁸ Лист О. Стіліануді до Я. Борченка відносно влаштування виставки в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 11, 12.

⁹ Телеграма О. Стіліануді до Я. Борченка в Кишинів відносно влаштування виставки ТПРХ в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 15.

¹⁰ Лист О. Стіліануді до Я. Борченка... – арк. 11, 12.

¹¹ Лист О. Стіліануді В. Кореневу стосовно приміщення для виставки в Єлисаветграді // НАФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. – Ф. 20, од. зб. 54, арк. 17.

¹² Ветка трамвая к выставке // Голось Юга. – 1910. – 9 марта. – С. 3.

¹³ Выставка // Голось Юга. – 1910. – 3 марта. – С. 3.

¹⁴ Выставка картин // Голось Юга. – 1910. – 4 марта. – С. 3.

¹⁵ Выставка картин // Голось Юга. – 1910. – 5 марта. – С. 3.

¹⁶ ХХ Выставка Т-ва южно-русских художников // Голось Юга. – 1910. – 13 марта. – С. 3.

¹⁷ Там само.

¹⁸ На выставке картин // Голось Юга. – 1910. – 13 марта. – С. 3.

¹⁹ Юбилей художника // Голось Юга. – 1910. – 19 марта. – С. 3.

²⁰ Выставка // Голось Юга. – 1910. – 21 марта. – С. 3.

²¹ Там само.

²² Там само

²³ На выставке картин // Голось Юга. – 1910. – 13 марта. – С. 3.

²⁴ Выставка // Голось Юга. – 1910. – 21 марта. – С. 3.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Виставка // Голось Юга. – 1910. – 21 марта. – С. 3.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Дети на выставке картин // Голось Юга. – 1910. – 23 марта. – С. 3.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ Виставка картин // Голось Юга. – 1910. – 9 марта. – С. 3.

³⁸ Дети на выставке картин // Голось Юга. – 1910. – 23 марта. – С. 3.

³⁹ Местная жизнь // Голось Юга. – 1910. – 25 марта. – С. 3.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Местная жизнь // Голось Юга. – 1910. – 28 марта. – С. 3.

РЕЗЮМЕ / SUMMARY

Значну роль у популяризації професійного мистецтва наприкінці XIX – на початку XX ст. відіграло одеське Товариство південноросійських художників, яке за роки своєї діяльності – від початку 1890 до 1922 року – організувало понад сотню виставок. Серед художників, які брали участь у виставках і культурних акціях ТПРХ, було чимало вихідців із Єлисаветграда. Членами Товариства були: Петро Ганський, Микола Околович, Іван Похитонов; експонентами: Віра Акимович, Самійло Дудін, Амвросій Ждаха, Дмитро Кюльц, Амшей Нюренберг, Ісак Грінштейн. 7–28 березня 1910 року в Єлисаветграді в Будинку дворянського зібрання відбулася XX-а періодична виставка Товариства, яка стала яскравою подією у культурному житті міста. Значна частина матеріалів, які стосувалися організації та проведення цієї виставки, зберігається у Наукових архівних фондах рукописів і фонозаписів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

В експозиції виставки було представлено близько 200 картин усіх жанрів і кілька скульптурних творів.

Під час проведення виставки був прочитаний курс лекцій з історії мистецтва для її відвідувачів. У її експозиції були представлені картини, які відображали практично увесь спектр новітніх течій живопису, що спричинило гарячі дискусії на сторінках міської газети «Голос Юга». Тематично на виставці переважав пейзаж, що схвально сприйняли відвідувачі, при цьому жанровий і портретний живопис їх менше цікавив.

На шпальтах газет жваво обговорювалися роботи К. Костанді, Б. Едуардса, В. Кандинського, Г. Головкова, Т. Дворнікова, О. Стіліануді та Б. Егіза. Водночас автори публікацій зовсім оминули увагою таких художників, як В. Заузе, В. Нааке, К. Петрокіно, В. Куровського, О. Попова та критично відгукувалися про картини Ю. Бершадського і К. Іваницької. Попри те що виставка не виправдала сподівань її організаторів у матеріальному плані, вона пробудила значний інтерес до мистецтва в місцевих жителів, стимулювала творчість художників та стала вагомим внеском у розвиток художнього життя міста наприкінці XIX – на початку XX ст.

Ключові слова: Товариство південноросійських художників, XX періодична виставка, Єлисаветград.

Significant role in promoting professional arts in the late XIX – early XX c. was played by Odessa Fellowship of south-russian artists (FSRA). Over the years of its activity - from the beginning of 1890 to 1922, it organized over a hundred exhibitions. Among the artists who participated in exhibitions and cultural events of FSRA there were a lot of people originally from Yelisavetgrad. There were such members of the Society as Peter Hanska, Nicholas Okolovych, John Pohytonov, exhibitors Faith Akimovich, Samiylo Dudin, Ambrose Zhdaha, Dmitry Kyults, Amshey Nuremberg, Isaac Greenstein. On the 7 – 28 Mach, 1910 the XX periodic exhibition pf the Society was held in the House of Assembly of Nobility, which became a bright event

in cultural life of the city. Much of the material concerning the organization and holding of exhibitions is stored in scientific archival collections of manuscripts and audio records of Rylsky's IAFE of Natinal Academy of Sciences of Ukraine.

There were about 200 paintings of all genres and a few sculptural works presented in the exhibition.

During the exhibition lectures on the history of art was read for the visitors. The paintings presented in the exhibition, which reflected almost the full range of the latest trends of painting, caused heated debate in the pages of local newspaper «Voice of South». Thematically, landscapes dominated in the exhibition, what was positively accepted by the visitors, therewith genre and portrait painting was less interesting for them.

Lively discussions were maintained in newspapers about works of C. Costandi, B. Edwards, V. Candynski, G. Holovkov, T. Dvornikov, O. Stilianudi and B. Egis. However the authors of publications entirely omitted the attention of such artists as V. Zauze, V. Naake, K. Petrokokino, V. Kurowski, A. Popov and critically spoke about paintings of Y. Bershadsky and K. Ivanytsky. Despite the fact that the exhibition did not justify expectations of its organizers financially, it aroused considerable interest in the art of local residents, stimulated creativity of artists and has become an important contribution to the artistic life of the city in the late XIX – early XX c.

Keywords: the Society of sonth-russian artists, the XX th Periodical exhibition, Yelysavetgrad.

Значительную роль в популяризации профессионального искусства в конце XIX – начале XX в. имело одесское Товарищество южнорусских художников, которое за годы своей деятельности – от начала 1890 до 1922 года – организовало более сотни выставок. Среди художников, которые участвовали в выставках и культурных акциях ТЮРХ, было немало выходцев из Елисаветграда. Членами Товарищества были: Петр Ганский, Николай Околович, Иван Похитонов; экспонентами: Вера Акимович, Самуил Дудин, Амвросий Ждаха, Дмитрий Кюльц, Амшей Нюренберг, Исаак Гринштейн. 7–28 марта 1910 года в Елисаветграде в Доме дворянского собрания состоялась XX-я периодическая выставка Товарищества, которая стала ярким событием в культурной жизни города. Значительная часть материалов, касающихся организации и проведения этой выставки, хранится в Научных архивных фондах рукописей и фонозаписей ИИФЭ им. М. Т. Рылского НАН Украины.

В экспозиции выставки было представлено около 200 картин всех жанров и несколько скульптурных произведений.

Во время проведения выставки был прочитан курс лекций по истории искусства для ее посетителей. В ее экспозиции были представлены картины, которые отражали практически весь спектр новейших течений в живописи, вызвавшие горячие дискуссии на страницах городской газеты «Голос Юга». Тематически на выставке преобладал пейзаж, который одобрительно восприняли посетители, при этом жанровая и портретная живопись их меньше интересовала.

На страницах газет живо обсуждались работы К. Костанди, Б. Эдуардса, В. Кандинского, Г. Головова, Т. Дворникова, А. Стилиануди и Б. Эгиза. Одновременно авторы публикаций вовсе обошли вниманием таких художников, как В. Заузе, В. Нааке, К. Петрокино, В. Куровского, А. Попова и критически отзывались о картинах Ю. Бершадского и К. Иваницкой. Несмотря на то что выставка не оправдала надежд ее организаторов в материальном плане, она пробудила значительный интерес к искусству в местных жителей, стимулировала творчество художников и стала весомым вкладом в развитие художественной жизни города в конце XIX – начале XX в.

Ключевые слова: Товарищество южнорусских художников, XX периодическая выставка, Елисаветград.